

VIKTORIANA

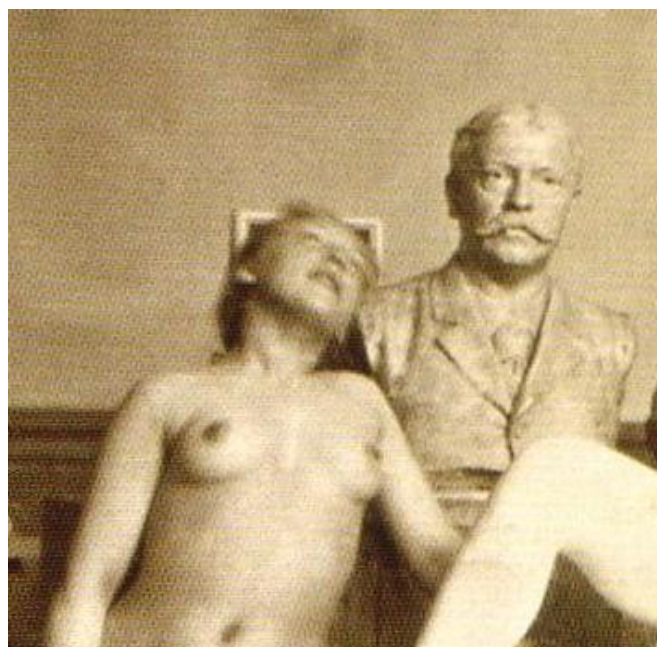
elektroniska nyheter från Viktor Rydberg-sällskapet
juni 2010

Bilden ovan föreställer, som vi ser, en näckros (*Nymphæa alba*). Konstnärligt framställd i mytologiserad form. Enligt sagan föds nämligen näckrosen – den vita nymfen – i djupet för att därifrån stiga upp till ytan och öppna sig för solens strålar. För att sedan befruktad sjunka ner i mörkret igen och ge upphov till nya släkten. Skulptören är Per Hasselberg (1850-1894), som framgångsrikt utnyttjade finkulturens möjligheter att skapa utrymmen för erotik mitt i den viktorianska sedligheten. Modellen hette Signe Larsson och var mycket ung. Året var 1893. Hasselberg var förlovad med Eva Bonnier, men tvekade inför äktenskapet på grund av sin hjärtsjukdom (en följd av syfilis). I stället gjorde han Signe med barn. Om detta kan man läsa i katalogen till vårens Hasselbergutställning på Waldemarsudde (Arena/Åmells art books, 2010). Där hittar man också nedanstående ateljéfotografi, där modell och skulptur poserar tillsammans, omgivna av Hasselbergs övriga verk. I bildens centrum står Viktor Rydberg och betraktar scenen med sorgset ogillande. Man vill gärna tro att det är arrangerat så.

Hasselberg hade länge beundrat Rydberg och velat utföra hans porträtt. Men denne var antingen sjuk eller upptagen, och inte förrän vid årsskiftet 1892-93 blev det möjligt att arrangera sittningar. Vid denna tidpunkt hade föremålets utseende passerat bäst-före, vilket ställde till bekymmer för de målare som försökte avbilda honom (Albert Edelfelt, Carl Larsson och Geskel Saloman). Hasselberg tog däremot fram sina lärdomar från Rodin och porträtterade den idealistiske skalden med naturalistiskt öppna ögon: ”bysten visar honom med tyngda ansiktsformer och huden påsande, slapp som på en sankt bernhardshund”. Det är i alla fall vad konsthistorikern Lennart Waern skriver i sin aldrig fullbordade avhandling, som ligger till grund för utställningskatalogen; själv tycker jag att sanktbernardshunden framträder ännu tydligare på några av periodens fotografier. Verket blev i alla fall en framgång bland kritikerna, och efter Hasselbergs död fick Christian Eriksson hugga en marmorversion för Nationalmuseum, på Albert Bonniers bekostnad. Även Susen Rydberg tycks ha varit nöjd, trots eller tack vare realismen: ”Vi ha fått hem Viktors byst som står i ena hörnet i salongen och farbror Svens i det motsatta och de ta sig båda så bra ut och det är så roligt att se dede båda gubbarne därnere tillsammans” (brev till Emma Irene Åström 11.5.1893).

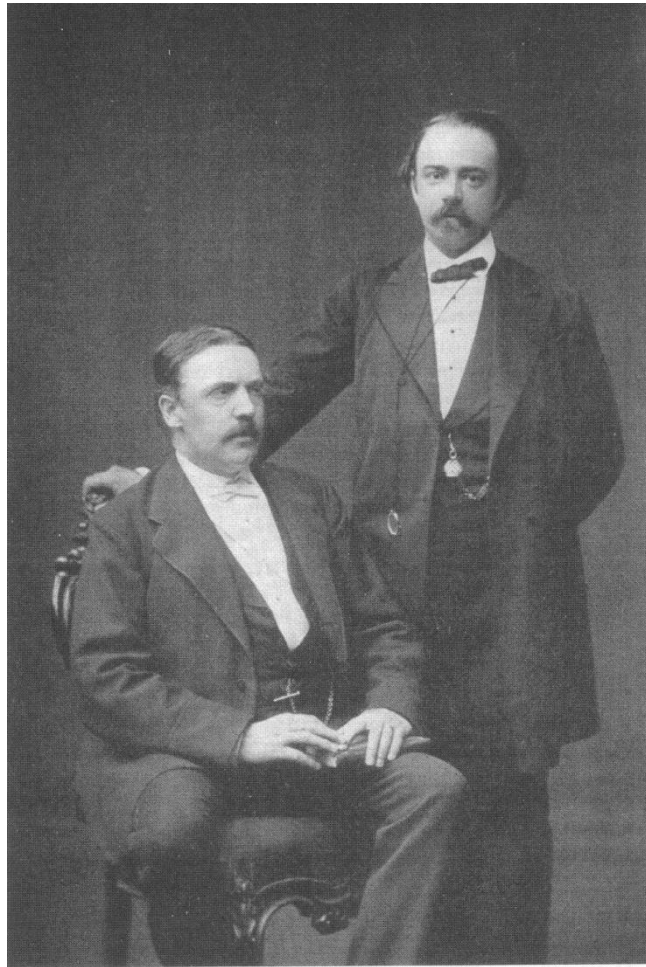

Sällskapetets årsmöte

Viktor Rydberg-sällskapetets årsmöte hölls i Jönköping den 10 april. Birthe Sjöberg omvaldes till ordförande. I den nya styrelsen ingår även Ulla Ahlqvist, Christina Engblom, Andreas Hedberg, Elisabeth Pontén Lindqvist, Tore Lund, Birgitta Svensson, Ingrid Zetterqvist, Claes Åkesson och Ingegerd Östman (nyval). Elisabeth Pontén Lindqvist kvarstår som vice ordförande, Tore Lund som sekreterare och Claes Åkesson som kassör.

Efter årsmötet berättade professor Britt-Mari Näsström om sin bok *Nordiska gudinnor* (2009), varefter undertecknad framförde en kritisk betraktelse över den bild av Rydbergs mytologiska undersökningar som ges i denna bok. Något diskussion kom tyvärr inte till stånd eftersom professor Näsström inte hade möjlighet att stanna.

Den framgångsrike förloraren

Det finns inte många parbilder på Rydberg, dvs fotografier där han låtit sig avbildas tillsammans med en annan person. Jag kände förut bara till dem med hustrun och med SA Hedlund. Redan ovanstående bild (som bör vara från 1878) antyder alltså att Carl David af Wirsén var en viktig person i Rydbergs liv. Åtminstone periodvis. Först under Wirséns Göteborgstid 1876-79, då de tillsammans svärmade för diktkonsten och vandrade arm i arm på stadens gator.¹ Wirsén framstod då som en ung och vek poet; han hade ännu inte funnit vägen till makten, striden och berömmelsen, till den position som gjorde honom till det konservativa etablissemangets gunstling och samtidigt gjorde honom avskydd av opponenterna och fördömd av eftervärlden. Hans uppstigande till platsen som parnassens väktare skedde i huvudsak inom den Svenska Akademiens ramar och med Rydbergs stöd eller tysta samtycke eller i alla fall utan hans aktiva opposition. Inte förrän 1889 kom det till en brytning, och därefter rådde fullt krig mellan dem i akademien. En kamp där den alltför hetlevrade Rydberg till en början drog kortaste strået, men där han under sina sista år (1893-95) och i bättre samverkan med sina bundsförvanter vann flera viktiga segrar. Det är inte utan att man undrar hur det hade gått om han fått ha hälsan lite längre. Kanske hade isåfall Wirséns maktställning kunnat brytas tidigare; och kanske hade vi i så fall inte haft något nobelpris i litteratur.

---

¹ För undvikande av missförstånd bör jag kanske påpeka att ”svärma” är samma ord som Susen Rydberg använder när hon 1885 hoppas kunna sätta fart på makens avsmnade poesiproduktion genom att sammanföra honom med Carl Snoilsky; problemet (skriver hon till väninnan Julia Kjellberg) är bara att få Snoilskys hustru ur vägen.

Den sista reflexionen är föranledd av Per Rydén's biografi *Den framgångsrike förloraren: en värderingsbiografi över Carl David af Wirsén* (Carlssons, 2010), som bland mycket annat visar hur stor roll bakåtsträvaren Wirsén hade för formandet av den moderna Akademien. Det är den första fullskaliga biografien över en av de centrala aktörerna på den svenska kulturella arenan under åren för det moderna genombrottet. De flesta som skrivit om Wirsén har (helt naturligt) fokuserat på hans ansträngningar att motarbeta det nya i 80- och 90-talens litteratur. Rydén försöker ge en mångsidigare bild av sitt föremål; han så att säga vandrar runt Wirsén och betraktar honom ur olika synvinklar. Akademiadministratören, kritikern, poeten, psalmdiktaren, tidningsmannen, stormästaren i den bacchanaliska sammanslutningen S H T. Redan detta ger en bredare bild än förut. Men Rydén går vidare och fördjupar sitt porträtt genom att även diskutera de vägar som Wirsén *inte* valde, trots att han till synes hade möjligheterna. Varför använde han inte sin formkänsla och sina språkkunskaper till att översätta utländsk poesi? Tänk om han använt sina unika kunskaper i modern utländsk litteratur till att introducera några av dess nyheter i Sverige? Varför tog han, med sin arbetskapacitet och sin varma kristna tro, inte chansen att som psalmboksredaktör försöka skapa en wirsénsk psalmbok? Hade det varit möjligt för honom att som kritiker och samhällsdebattör undgå negativismens fälla och istället inta en mer konstruktiv kulturkonserverativ hållning, ungefär som Matthew Arnold i England? Eller är en sådan överhuvudtaget inte möjlig i det traditionellt traditionslösa Sverige?

Men alla dessa tänkta eller verkliga sidospår åsido: berättelsen om C D af Wirsén pekar ofrånkomligen fram mot det kapitel som Rydén gett titeln "Livets mening". Instiftandet av och utdelandet av det litterära nobelpriset. Det är för detta han i första hand är hågkommen: att ha delat ut priset till oförtjänta. Vilka strategier och taktiska grepp han härvid använde beskrivs naturligtvis ingående; men samtidigt påminns vi om att om hans kritiker fått råda, så hade det inte blivit något pris överhuvudtaget.

Priset blev alltså till sist hans bestående livsverk, medan den poetiska delen av hans gärning är glömd. Bara ett enda verk har levt kvar, fast numera sällan förknippat med sin upphovsman. Ni hörde det nyss i Storkyrkan vid kronprinsessans bröllop. Psalm nummer 201, "En vänlig grönskas rika dräkt".

Höstens program

Kanske får vi höra mer om striden mellan Rydberg och Wirsén den 23 oktober, när Odd Zschiedrich kommer och berättar om "Viktor Rydberg i Svenska Akademien", i samband med den högtidliga invigningen av Viktor Rydbergsrummet i Jönköpings nya ABM-hus. Tidigare på hösten, den 18 september, talar Andreas Hedberg under rubriken "Viktor Rydberg och kvinnans röst"; utgångspunkten är observationen att denna röst är starkare i *Vapensmeden* än på något annat ställe i författarskapet. Kanske kommer det rentav att visa sig att det finns trådar mellan de två föredragen – i alla fall lär det ha varit Rydbergs förtjänst att Wirséns akademi trots allt delade ut pengar både till Selma Lagerlöf och Victoria Benediktsson.

Programmet för vårt tredje arrangemang, på Rydbergs födelsedag 18 december, är däremot inte klart, utöver glöggen, kaffet och pepparkakorna.

För 150 år sedan

1860 och 1861 är blanka år i Rydbergs författarliv. Efter det sena femtioalets snabba svit av romaner, och före genombrottet med *Bibelns lära om Kristus*, som enligt traditionen skrevs

som en följd av den Ljungbergska striden våren 1862. Två år när hans karriär verkar stå stilla. Men vad hade han egentligen för sig under denna tid, och hur såg det ut ur hans eget dåtida perspektiv? I anteckningsboken nr 17a finns (bland mycket annat) stolpade sammanfattningar av de fem åren från hösten 1860 till hösten 1865: personer, händelser, platser, fester och projekt som varit viktiga eller minnesvärda för honom. Framställningen följer inte kalenderår, utan Rydberg har istället ordnat sina minnen efter var han bodde – hyreskontrakten löpte normalt på ett år, med första oktober som den stora flytt dagen. Anteckningarna är gjorda sensommaren eller hösten 1867. Jag har inte plats för hela sviten här, eftersom förklaringarna blir så omfattande; men låt oss i alla fall titta på ett år i ungarven Rydbergs liv:

1860-61.

Alléen, Fanny Bäck, [svårsläsligt ord], Bagge, Chydenius, Mufti sjuk, Tandvärken, Utrikes, Amerikanska kriget, Major Norbergs flickor, Pousette, Teaterkällaren, Skarpskyttarna, Meijerberg, Malm, Hamlet, Frederique på Lorensberg, Carl, Hasselroth, boktryckare-festen på Lberg, Bibelns lära om X, Hedda, Nyberg vid Fisktorget, Hanna m fl, Ångköket.

Mellan dessa stolpar kan man sedan låta fantasin spänna ut sin berättelse. Som hjälp lämnas här några torftiga faktaupplysningar. *Alléen* är [Gamla] Alléen i Göteborg, på västra sidan av regementets exercisplats (Heden), utanför den dåvarande stadskärnan. Rydberg bodde där från våren 1860 till hösten 1861, i ett hus som ägdes av handlanden Emil Bergman. *Fanny Bäck*, femtonårig dotter till en sjökaptan i Majorna, förekommer med sin syster även på en annan plats i boken: ”Slädpartiet med flickorna Bäck jan el febr 1861”. Sven Lönborg har som bekant byggt ut dessa notiser till en halv roman (”Viktor Rydbergs kärlekssaga”, 1950). Man kan dock observera att Fanny begåvats med efternamn, vilket väl antyder att hon var ”av familj” och därför tänkbar i äktenskapliga sammanhang. Kontakten med familjen kan ha förmedlats av Viktor's storebror *Carl* och dennes vän och lärarkollega *A J Hasselroth*, som drev en skola i Majorna; båda förekommer längre fram i uppräkningsdelen. Nästa ord (som börjar på B och har c:a sex bokstäver) har jag inte lyckats dechiffrera. Därefter kommer den norske landskapsmålaren *Magnus Bagge* (f 1825) som 1861 befann sig i Göteborg och våren 1862 (när han flyttat ut på landet för att arbeta) skriver till Rydberg om många trevliga timmar tillsammans och om sin glädje att ha sådana vänner som ”dig, Carl och Hedlund”. *Bagge* hälsar också till *Anders Chydenius*, en finsk publicist (f 1833) som hösten 1860 började på Göteborgs-Posten, nästa år övergick till Handelstidningen och våren 1862 återvände till hemlandet och Helsingfors dagblad. Rydberg nämner på annat ställe sina filosofiska samtal med ”Chyde”, och *Simon Warburg* drömde om att de tre skulle starta en tidskrift tillsammans. *Mufti* är Rydbergs pudel, köpt som valp våren 1858 och död i en trafikolycka 1866. HT:s utrikesavdelning var Rydbergs ansvar sedan 1860, och utbrottet av *Amerikanska inbördeskriget* var 1861 års stora händelse på detta område. En kaptan *Norberg* bodde 1857 i Emil Bergmans hus vid Alléen; kanske fanns han, eller åtminstone hans *flickor*, kvar även 1860. Skådespelaren *Mauritz Pousette* tillhörde ett sällskap som sommaren 1861 uppträdde på Nya teatern (”Storan”) i Göteborg. *Teaterkällaren* låg i samma byggnad; man kan tänka sig att det var där han satt och pokulerade med Pousette. *Skarpskytterörelsen* växte fram under 1860, inspirerad bl a av Rydbergs försvarspolitiska broschyr från föregående år. Göteborgskåren bildades i oktober och Rydberg deltog under de följande åren livligt i verksamheten, från exercis till fester och manövrer. Bland de ledande skarpskyttarna hittade man också magister *C J Meijerberg*, framstående pedagog och gymnast och en av Rydbergs livslånga vänner. Intendenten *A W Malm* på naturhistoriska muséet skulle senare bli berömd genom en val; i januari 1861 uppträdde Rydberg som hans riddare i den skolskyttestriden, inledd när GP ifrågasatte de fysikaliska principerna bakom en luftreningsapparat som han uppfunnit. *Hamlet* sattes upp på Nya teatern i september 1860. Vilket intryck föreställningen gjorde är okänt (HT förbigår den med nästan total tystnad), men några år senare beskrev i alla fall Rydberg den

danske prinsen som en av tidernas tre främsta litterära gestalter, tillsammans med Faust och Don Juan. *Lorensberg* var stadens populäraste servering och nöjeslokal, och kanske var *Frederique* uppapperska där. När stället några år senare brann ner skrev Herman Bjursten följande vers till Rydberg, parafraserande Frithiofs saga (trettonde sången).

Aska är templet inom kort,
aska tempel-lunden.
Sorgsen drager Victor bort,
gråter i frukost-stunden.

Uppgifter om *boktryckarefesten* på samma etablissemang kan man antagligen hitta i tidningsläggen; Rydberg kan ha platsat i sällskapet som ägare till en liten post i Handelstidningen och dess tryckeri. "X" är givetvis Kristus (grekiska Χριστός), och de understrukna orden avslöjar att Rydbergs kristologiska undersökningar inleddes redan före Ljungbergska striden (vilket visserligen redan Warburg insåg). *Hedda* är Rydbergs yngsta syster, som emigrerade till Amerika 1851 men tio år senare besökte Sverige tillsammans med sin make (vilket vi vet av ett brev som Carl Rydberg skrev till S A Hedlund). Den för sina vilda skrönor och exotiska framtoning kände Sigfrid *Nyberg*, telegrafkommisarie och tillika ansvarig för HT:s följetong, hade våren 1860 tagit över Rydbergs enrummare på Östra Hamngatan 11 men flyttade senare till en lägenhet *vid Fisktorget*. Att Rydberg trivdes i hans sällskap framhöll redan Warburg. *Hanna m fl* låter som kvinnliga relationer av tillfällig art. *Ångköket*, slutligen, var ett göteborgskt välgörenhetsprojekt: ett toppmodernt utrustat storkök – också det lokaliserat till Fisktorget – som varje dag serverade upp till 1000 mål mat till behövande. Möjligheten till gratis spisning lockade även bättre folk i penganöd att klä ut sig till underklassare; notisen tyder på att också Rydberg provat denna utväg, kanske tillsammans med den äventyrlige Nyberg.

VR 1861